

Ára 30 fillér.

EMLÉKFÜZET

SZENT GOTTHÁRD HALÁLÁNAK
KILENC SZÁZ ÉVES ÉVFORDULÓJÁN

1038—1938

Szent Gotthárd, hildesheimi püspök

A SZENTGOTTHÁRDI KAT. EGYHÁZKÖZSÉG KIADÁSA

1938

írta: Bórián Előd dr. cisz. tanár.
(Vakarcs K. könyvtéből. H.)

EMLÉKFÜZET

SZENT GOTTHÁRD HALÁLÁNAK
KILENC SZÁZ ÉVES ÉVFORDULÓJÁN

1038—1938

Szent Gotthárd, hildesheimi püspök

A SZENTGOTTHÁRDI KAT. EGYHÁZKÖZSÉG KIADÁSA

1938

HORVAY LAJOS

BUDAPEST

Sz/227

AZ EMLÉKFÜZET CÉLJA.

Szent Gotthárd püspök emléke, a várossal és apátsággal való kapcsolata 900 esztendő ködös messzeségében, a török harcok városokat felperzselő tüzének füstjében, a kuruc-labanc villongás robbantásainak dőrejében és az apátság viszontagságos történetének eseménytorlódásiban eléggé megfakult és elmosódott. Ez a kis füzet azt tűzte maga elé célul, hogy a megfakult és elmosódott emléket felfrissítse és újra aranyozza, mint az öreg és éppen ezért tiszteletreméltó nemesi címereket szokás. Az Emlékfüzet nem történetet akar írni, legkevesebb a város és apátság 750 éves történelmét átvilágítani, hanem a nemes püspök alakját hívja elő a multból és örökíti meg a jövőre. Adja Szent Gotthárd püspök rövid életrajzát, rövidet és tömőret, de a tájékozódásra elegendőt. Megvilágítja a község nevének eredetét, amennyiben ez a történet-tudomány mai állása mellett lehetséges. Felkutatja a községben, elsősorban az apátságban Szent Gotthárd püspök alakjának művészi megörökítését. Beszámol a jubileummal kapcsolat-

ban a Szent Gotthárd-kultúrház alapjának a megvetéséről és az új Szent Gotthárd-harangok megszerzéséről. Itt említjük meg azt is, hogy a katolikus egyházközség kiadásában, a város támogatásával megjelenő Emlékfüzet mellett a plébánia egy Szent Gotthárd-litániát ad hívei kezébe a püspök képével, amely litániának az a rendeltetése, hogy a város védőszentje iránt való tiszteletet, szeretetet és ragaszkodást felgerjessze és ápolja.

Szentgotthárd madártávlati képe.

SZENTGOTTHÁRD JUBILEUMA.

Szentgotthárd jubileumra készül. A nagy magyar jubileumi szentévben, amikor a megtépett magyarság első királyának 900 éves emléken akar erősödni új életfeladatai jövőhordozó nagyságára és az Eucharisziában keresi zálogát keresztény nemzeti élete örökkévaló reményének. Szentgotthárd, Trianon tébolyának határszélre tolt áldozata, kétszeresen érzi a keresztény és nemzeti erők felfrissítésének elodázhatatlan szükségét. Távol a magyarság szívének tápláló erejétől, a hatalmas német birodalom árnyékában maga is meg akarja sokszorozni immanens erőit. Multját idézi s annak értékeit kutatja. Közben megakad szeme névadó szentjén, aki országalapító királyunknak nemcsak nagynevű kortársa volt, de ugyanabban az évben cserélt örök hazát mulandóért. Tehát Szentgotthárd határszéli városkának is jubileuma van. A magyar nemzet 900 éves jubileumából is részt kér ugyan magának, hisz magyar a szíve és nyelve, de a nemzeti emlékünnepep értékemelő vonatkozásait új színnel, melegebb hangulattal és közvetle-

nebb érzülettel kívánja gazdagítani, mikor a kettős magyar szentévbe bekapcsolja a sajátos jubileumát: Szent Gotthárd apát és püspök halálának 900 éves emlékét.

Meg kell ezt tennie s teszi boldogan. Kilencszázéves fordulók egy nemzet életének is világitó határkövei s multjának termékeny mozzanatai, annál inkább egy kisebb közösségnek, amelynek életében ritkán magasztosulnak ünneppé a hétköznapok. Egy-egy ünnep fényének pedig de sok küzdelmes hétköznapot kell bevilágítania! De nemcsak az ünnepek lélektana hívja Szentgotthárdot ünneplésre, hanem az egyetlen gyermek hálája és kegyelete örökbe fogadója iránt! Mert hazánkban egyedül hármahatármenti kis városunk vette nevét a szent apáttól és püspöktől s választotta Őt égi pártfogójának és védőszentjének. S ki tudná megmondani, mit köszönhet Szentgotthárd századok sötét viharaiban és nehéz küzdelmeiben, léte és fennmaradása biztosításában, a szentistváni örökség védelmében éppen névadó szentje pártfogásának? . . .

SZENTGOTTHÁRD PÜSPÖK ÉLET- RAJZA.

900 éves emlékének történelmét a következő események idézik fel: A bajorországi Reichersdorffban született 960-ban a niederaltaichi kolostor mellett. Ebbe a kolostorba jött a széplakú és nagytehetségű ifjú tanulás céljából. A tudományokban is, az életszentségben is a kiválasztottak biztosságával halad előre. Leteszi Szent Benedek regulájára a hármass fogadalmat és felveszi az egyházi rendeket. Társainak bizalma és szeretete csakhamar az apáti méltóságba emeli. Mint apát nemcsak atyja társainak, hanem vonzó mintaképük is a szerzetesi ideál kialakításában. Életcéllul tűzte maga elé a kolostori fegyelem visszaállítását és fáradozását siker koronázta. Bölcseségéért, tudományáért, életszentségéért II. Henrik császár, Szent István királyunknak sógora, hildesheimi püspöknek nevezte ki. A püspöki méltóságban példája még szélesebb körben világított. Itt halt meg 78 éves korában áldozócsütörtök hajnalán 1038-ban, ugyanabban az évben, mint Szent István első

királyunk. Isten sok csodával dicsőítette meg szent szolgáját. II. Ince pápa a reimsi zsinaton Szent Bernát apát jelenlétében 1131-ben a szentek sorába iktatta.

Pár évszám, néhány kimagasló esemény a külső kerete ennek a csendes folyású, középkori mélységű életnek, de amint általában a nagy emberek élete haláluk után érleli gyümölcseit, a szentek élete is jórészt megdicsőülésük után fejt ki történetformáló erőit és messzeható áldásait. Szent Gotthárd püspök is halála után lép be a történelem dinamikájába s amint tisztelete a csodák szárnyán rohamosan terjed, ugyanolyan lázas sietséggel épülnek kolostorok, templomok, kápolnák és oltárok dicső emlékére. Nevelő rendje, a Szent Benedek-rend és a belőle kivált Ciszterci Rend buzdólkodnak vállalva tisztelete elterjesztésén.

SZENTGOTTHÁRD VÁROS ELNEVEZÉSE.

Szentgotthárd ritka jubileuma természetesen felveti a kérdést, hogyan jutott a jelenleg 3258 lelket számláló városias jellegű nagyközség és a szentgotthárdi ciszterci apátság a «Szent Gotthárd» elnevezéshez? Hogy a város és az apátság nevét, illetőleg címét Szent Gotthárd hildesheimi püspök nevéből nyerte, minden kétségen felül áll. De hát kitől, vagy kiktől és mily időből származik az elnevezés? És hogyan viselheti egy ciszterci apátság címében a bencés apátnak, Szentgotthárd magyar nagyközség pedig egy bajor szentnek a nevét? — Kérdések, melyeket nem a pusztán kíváncsiság, hanem a látszólagos ellentmondásokat tényekkel és igazsággal feloldó történetkritika vet fel. A legújabb időkig bizonytalanság és homály fedte e fontos kérdéseket, ma azonban Schwartz Elemér dr. ciszt. r. egyet. tanár kutatásai a következő megoldást valószínűsítik:

1157-ben Wolferus lovag Németújváron (Güssing) bencés monostort alapított, amelyet

Pannonhalmáról hívott szerzetesekkel népesített be. Különleges hivatásuk az volt a szerzeteseknek, hogy a vidéken szétszórtan élő telepések lelki gondozását ellássák. A monostor birtokai nem alkottak összefüggő területet, hanem meg lehetőségen széles és tág körben helyezkedtek el. Ennek folytán missziós tevékenységüknek távolabbi vidékre is ki kellett terjednie.

A lelkipásztorkodásnak legalkalmasabb és nélkülözhetetlen eszköze az Isten háza, a templom. A németújvári bencések tehát a birtokaikon szétszórtan élő telepések számára kisebb-nagyobb templomokat, kápolnákat emeltek. Ez annál valószínűbb, mert Szent István királyunk rendelete is úgy intézkedett, hogy minden tíz községnek vagy nagyobb telep csoportnak legyen lehetőleg központi temploma. A jelenlegi Szentgotthárd is ilyen központ lehetett a Rába és Lapincs összefolyásánál, azért a bencések alkalmasnak találták arra, hogy temploma a környék híveit összefogja és egybegyűjtse. Tehát templomot építenek. Mivel azonban a katolikus Egyház ősi szokása szerint minden templomot valamely szentnek oltalma, ú. n. patrociniuma — ez a templom búcsúja — alá kellett helyezni, a bencéseknek önként kínálkozott Gotthárd, az alig pár évtizeddel előbb (1131-ben) szentté avatott bencés apát és püspök. Hisz minden szerzetesrend a saját szentjeit igyekszik népszerűsi-

teni, Szent Gotthárd tisztelete pedig éppen a XII. század közepén élte virágkorát.

Hogy a templom körül volt-e már ebben az időben község vagy nagyobb település, pontosan megállapítani nem lehet, de annyi bizonyos, hogy ha később tömörült is a szétszórtan élő lakosság a templom körül községgé, ez a község a templomtól, illetőleg védőszentjétől vette nevét.

A németújvári bencések ily módon mind a templomnak, mind a községnek már eldöntötték a nevét, amidőn a XII. század vége felé a ciszterciek itt letelepedtek. A németújvári bencés apátság ugyanis igen rövid életű volt, mert amikor III. Béla királyunk háborús viszályba keveredett a szomszédos Ausztriával és emiatt biztosítania kellett a nyugati határokat, a németújvári monostor-hegyet várrá alakította át. A bencések távozásával azonban pásztor nélkül maradt a nyáj, lelkipásztorok nélkül az egész vidék. De ez az állapot sehogysem felelt meg III. Béla nagyvonalú kultúrpolitikai tervei- nek és a nyugati határvidék erőteljesebb kultúr- igényének, azért a király más formában kívánt gondoskodni a jogos igények kielégítéséről. A francia királyleánnyal kötött második házasa- ga bizonyos fokú francia orientációt hozott magával. A rokoni kapcsolatok baráti össze- kötötést alapoznak meg a két nemzet között és

Dorfmeister : III. Béla királyunk, az Apátság alapítója, az első 13 francia ciszt. szerzetessel.

alkalmul szolgálnak egymás kultúrájának megismerésére és kultúrhatások átvételére. Így tereledik III. Béla király figyelme a francia ciszterciek felé, akiket a szerzetesi élet reformgondolata hívott életre. Az imádság, munka és szerzetesi egyszerűség szigorú fegyelmén erősödő új Rend különösen clairvauxi Szent Bernát tüneményes alakja és működése révén Európaszerte hódít és hihetetlen gyorsasággal terjed. Őket tartja a magyar király hivatottaknak arra, hogy az imádság kegyelemesőjével és a földművelő-munka verejtékével öntözzék a magyar ugart és építsék a lelkek templomait. Azért, miután egy évvel előbb már Zircen letelepítette őket, 1183-ban Szentgotthárdon bíz rájuk nemzetépítő feladatot. Királyi bőkezűsége megveti az apátság alapját, úgyhogy 1184-ben már útnak indulhat a francia Trois Fontaines-ből az a 12 szerzetes, akikre nem kisebb feladat vár, mint a délnyugati határszélen elindítani történelmi útjára a magyar ciszterci-hivatást... Átvesszik az itt talált templomot és annak nevét és Szent Gotthárd oltalma alatt feszülnek neki hazafias és kulturális missziójuk százados feladatainak.

Igaz, hogy a Ciszterci Rend alaptörvényei szerint minden monostort és apátsági templomot a Boldogságos Szűz mennybevitelének címére kellett emelni és felszentelni, de az új

Az Apátság.

jövevényeket ez sem hozhatta zavarba, mert az általános egyházi törvények és jogszokás lehetővé tették a templomnak két címre való szentelését, mely esetben az egyik a fő, a másik a másodlagos patrocínium jellegével bírt. Mikor tehát a letelepülő ciszterciek a templomot és monostort a maguk különleges igényeinek megfelelőleg és a rájuk szigorúan kötelező előírás szerint megépítették, azt mindenesetre Nagyboldogasszony címre szentelték fel, de úgy, hogy második helyen Szent Gotthárd patrocíniumát is megtartották. Erre utal a szentgotthárdi apátságnak a szombathelyi egyházmegyei névtárban a mai napig szereplő kettős címere: ad B. V. Mariam et ad S. Gotthardum. Ezt igazolja az 1757 szept. 8-án kelt hivatalos egyházlátogatási okirat, amely szerint az akkor még épülőben lévő mai apátsági templom mindkét címre van szentelve, míg a régi templom (a mai rossz templom) védőszentjének csupán Szent Gotthárdot említi, akinek oltárképe a főoltáron állott. Az 1829 jún. 18-án kelt legújabb Canonica Visitatio is érdekesen különböztet a két patrocínium között, amikor Nagyboldogasszonyt az apátság patrocíniumának mondja, míg a plébánia védőszentjének és búcsújának Szent Gotthárdot, illetőleg ünnepét (máj. 5.) rendeli.

Más vélemény, mely szintén tudományos érvekre építi elgondolását, nem fogadja el a

Az Apátság keleti oldala.

rövidéletű németújvári bencések szerepét Szentgotthárd és a ciszterci apátság névadásában. E szerint az 1184-ben megtelepedő ciszterciek hozzák magukkal Szent Gotthárd tiszteletét és keresztelik el nevéről a monostor körül keletkező helységet. E mellett szól a ciszterci hagyomány, hogy rendszerint csak olyan helyekre mennek, ahol a kultúra megteremtése rájuk vár, azért előszeretettel vad, zord vidékeken, mocsaras helyeken, őserdők sűrűjében, folyók mellett építik egyszerű otthonukat. Másrészt történeti tények bőségesen igazolják, hogy Szent Gotthárd nemcsak a XII. századnak volt kedvelt szentje, de a ciszterciek is szívük trónjára emelték és tiszteletét hatáskörükben buzgón terjesztették. Nevéről monostorokat, vendégházakat és hegyet neveznek el. Említettük már, hogy Szent Bernát clairvauxi apát II. Ince pápa kíséretében személyesen résztvett a reimsi zsinaton, amelyen Szent Gotthárd püspököt a szentek sorába iktatták. Trois Fontaines pedig, ahonnét a szentgotthárdi apátság benépesül, a clairvauxi apátságnak első hajtása volt. Ez a körülmény is valószínűvé teszi, hogy Franciaországból magyar földbe átültetett ciszterciek hozzák magukkal a szent püspök tiszteletét és lesznek az Ő oltalma alatt nemcsak a szentgotthárdi apátság imádságos és munkás szerzetesei, hanem alapítói, névadói, tanítói és lelkipásztorai Szentgotthárd

városának, amelynek története, fejlődése és virágzása szorosan összefonódik — immár 750 éven át — az apátság történetével. És ha Szentgotthárd neve 750 éves multjában megfakult is, akárcsak a többi helységnév, amelyekben szentek, hősök vagy nemzeti nagyjaink szelleme van megörökítve és — elfeledve, az idei jubiláris esztendőben újra felragyog és Gotthárd püspök géniuszát keltegeti, hogy történelme eljövendő századait is az Ő szelleme táplálja és égi pártfogása oltalmazza. A szentgotthárdi ciszterci apátságra pedig úgy néz fel, mint létbeszólító atyjára és bölcsőjének anyáskezű ringatójára: hálával és kegyelettel...

SZENT GOTTHÁRD EMLÉKEI.

A névadó szent püspök szelleme itt virrasztott azok fölött, akik nevét idehozták és tiszteletét felszították. De itt élt azok lelkében is, akik a parányi embersorsok életfogyasztó küzdelmeiben csak kerekét forgatták a történelem szekérének, amely őket nem vette fel... Akik alapot vetettek, de a rámagasodó épületet már nem láthatták, akik kereszteltek, de nem sejtették, hogy ez a gyermek Matuzsálem-kort fog élni, hogy örökké élni fog...

Szent Gotthárd püspök tisztelete magyar földön érlelte legszebb gyümölcsét, amikor halála után alig pár évtizedre templomot és helységet neveztek el róla. A Szent így nálunk, Szent István országából egy darab magyar földet, egy darab magyar hazát kapott, hogy azt megszentelje, hogy gránitalakja tartsa jelenét és hordozza jövőjét, hogy egyszóval: génusza legyen! S képzelhető-e szebb megörökítése emberi nagyságnak, mint a mozdulatlan földbe írni a mulandó nevet? Kőbe vésett gondolatok elmállanak, vászonra álmodott eszmék megfakulnak,

oltárok és templomok leomlanak, emberi szívek elporladnak, de Szent Gotthárd neve él és élni fog abban a szent szövetségben, amelyet városunkkal kötött. És hogy Szent Gotthárd püspök becsülettel állta e szövetséget s századok sötét viharaiban oltalmazta pártfogoltját, hogy a határszélen is magyar és keresztény maradhasson és boldogulni tudjon — biztató reménysége és ígérete jubileumának!

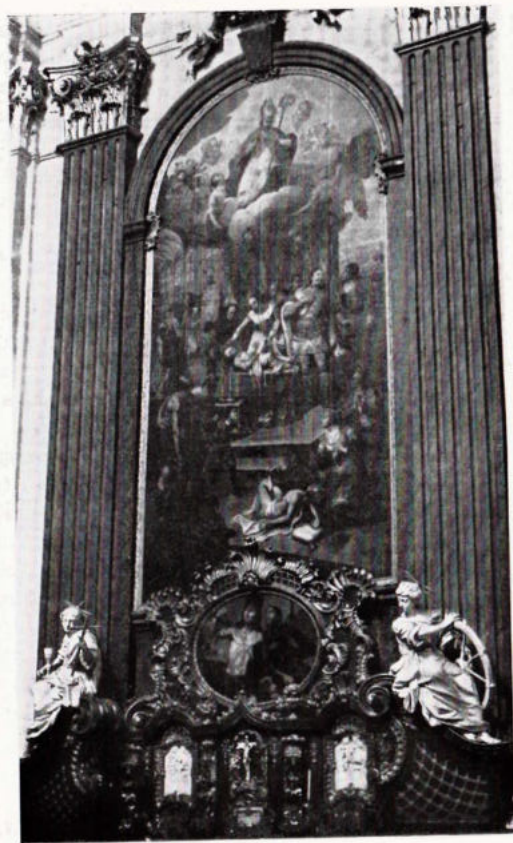
A 750 éves patinás városnéven a Szent kultuszának beszédes tanui azok a képek, amelyek újabb időkől származnak ugyan, de a hányattott mult viszontagságaiban elpusztult régi emlékek megszólaltatói és visszaidézői.

a) Szent Gotthárd püspök az apátság művészetében.

Szent Gotthárd püspök alakját és életének néhány mozzanatát a templom és Rendház képekben is őrzi a XVIII. sz. második felének első negyedéből. Ekkor virágzik Nyugaton a barokknak elfinomodott és elerőtlenedett folytatása: a rokokó. Bravuros mestere, Boucher (1703—1770), dicsősége tetőpontján áll és festi a versaillesi palota intim, lehelletfinom, de raffinált, sekélyes jeleneteit. Közép-Európában és nálunk Maulbertsch (1724—1796) rokokó irányú művészete már áthajolt a klasszicisztikus

irányba. Dorfmeister (1729—1797) az osztrák barokk-iskola eszközeiből semmit el nem véve, de azokhoz semmit hozzá nem adva, ekkor díszíti Nyugat-Dunántúl majdnem minden jelentősebb helyének kastélyát és templomát, köztük a szentgotthárdi templomot és Rendházat is. Ennek a kornak volt szerény és névtelen, de becsületes szándékú ecsetforgatója, a szentgotthárdi Ház és templom képei nagyrésznének megfestője: Gusner Mátyás, ciszterci testvér. Allachtban született 1694-ben. Szerzeteséletének legnagyobb részét a szentgotthárdi Házban töltötte, itt ismerkedett meg a neves Dorfmeisterrel, itt ütötte ki a halál kezéből az ecsetet 1772-ben.

Fiatalkori alkotásai közül való az apátság emeleti folyosójának egyik képe: A szentgotthárdi monostor felajánlása Szent Benedeknek, Szent Gotthárdnak és Szent Bernátnak. 156 × 114 cm vászon. A pátériarcsú Szent Benedek nyugodt komolysággal nyújtja Reguláját Szent Bernátnak, aki élénk tekintettel és határozott mozdulattal fogja meg jobbával a könyvet, baljával meg a monostor festett képét tartja egy putto segítségével. A két szent apát között közepben — egy lépéssel hátrább — áll Szent Gotthárd püspöki díszben, imádságos arccal, áldásra lendült jobbal. A félalakos kép alakjainak elrendezése sikerült. Emlékeztet Lotto Három

A Szent Gotthárd-oltár oltárképe.

életkor-ára. Gusner mind időben, mind térben egymástól igen messze eső alakokat hoz össze a közös szerzeteseszmény alapján szerencsésnek mondható megoldással. A színek keménysége és az alakok enyhe szögletessége festőjük kiforratlansága mellett tanuskodik. A kép egy kultúr-történeti érdekességet is megörökít, nevezetesen: Pilgram bécsi építésznek teljesen kiépített monostor-tervét. Ezzel a motívummal másutt is találkozunk még.

A szent püspök alakjának másik ábrázolása a templom Szent Gotthárd-oltárának oltárképe. Történeti elbeszélő kép zsúfolt történelmi jelenetekkel a Szent életéből. Formája fönt kerek, alul szögletes, ú. n. dómszerű magas idom. A kép felső részén gomolygó, fényes felhőn jelenik meg Szent Gotthárd, arcán az üdvözültek csodás nyugalma és derűje. Mintha végigtekintene a részint életében, részint holta után történt csodáin. A felső rész baloldali fele azt a jelenetet ábrázolja, midőn Szent Gotthárd a katedrálisban az oltártól ünnepélyes méltósággal felszólítja az exkommunikáltakat a szent helyről való távozásra. A felszólításra a templom kriptájában pihenő kiközösítetten meghaltak is felkelnek sírjukból és alázatos engedelmisséggel indulnak ki a templomból. Ez az esemény mind irodalmilag, mind festészetileg ismert. Festészeti megoldásában Gusner nem törekszik ere-

Az Apátság refektóriumának mennyezetképe.

detiségre; R. Sadeler eredeti metszetét eléggé szószertint lemásolja. Magyar szempontból legértékesebb a kép közepén megjelenített csoda, mert ennek színhelye is, eseménye is magyar. Égő gyertyák között ravatal emelkedik, rajta egy gyermek mozdul, édesanyja csodálkozó, meghökent arccal hajtja félre a szemfedőt, a hermelinpalástos, magyarruhás édesapa meg férfias meghatottsággal és hálával tekint fel a csodatévő püspök szent alakjára. Ha különösebb drámai erőt és feszültséget nem is mutat a kép, a jelzett csodát azonban világosan, érthetően és élénken mondja el. Gusnernek ez az első képe, amelyen mind a kompozícióban, mind az alakok megjelenítésében Dorfmeister hatása csillan meg. Ennek festésekor már ismerte híres kortársának a Rendház apáti szalónjában körülfutó képeit. Az eseménysorozat harmadik és utolsó jelenetét a kép alsó része őrzi. Erősen balladaszerű, homályos és magyarázatra szorú. Egy a serdülő kor küszöbéhez közeledő, halott gyermek fekszik a földön, magasra támasztott fejvel. Mellette kezüket tördelő, kétségbeesett szülei. Ennyit mond a kép. A többit a nemes püspök életrajzából ismerjük. T. i. a szülők rémülete azért olyan nagy, mert a gyermek szentségek nélkül, hirtelen halt meg és aggódnak a túlvilági sorsáért. Szent Gotthárd történetesen arra járt, megszánta a családot, a gyermeket feltámasztotta, ellátta a

szentségekkel és a gyermek újra — de most már megbékélt lélekkel — átszenderült az örökkévalóságba. A szülők kétségbeesését pedig a csendes, zokogó bánat váltotta fel. A képet a három esemény ábrázolása három — egymástól eléggé el nem határolt — részre tagolja. Ha pedig a csodatévő Szent felhőgomolyagon ragyogó, angyaloktól körülrajzolt alakját külön jelenetnek vesszük, aminthogy valóban az, — akkor a jelenet-komplexum négy részre tagolódik. Ezért nehéz a képet első látásra megérteni. A felépítés szigorúsága és az elrendezés világossága nem egészen tökéletes, azonban az előző képhez és annak 5—6 testvérképéhez hasonlítva, nagy haladást mutat. A nagykép és oltár között szembetűnő, ovális, Sodoma után ábrázolt Szent Sebestyén nem tartozik a fent leírt keretes elbeszélésbe.

Szent Gotthárd alakjának legeszményibb és legsikerültebb ábrázolása a refektóriumú menyegyzetének falfestménye. Nem freskó, hanem száraz vakolatra való festés, ú. n. al secco. A kép alsó részén hat pufók, fűrgé angyalka tart, feszít nagy igyekezettel egy tervrajzot, mely a Pilgram-tervezte monostort teljesen kiépítve ábrázolja. Egyik kis barátjuk a sikeres kifeszítés láttán föllelkesülve, szörnyen buzgólkodik egy ezüstös felhő felé, amelynek szélén kis társai könnyedén kapaszkodva, püspöki jelvényeket őriznek nagy

komolyan, ezeket akarja az örvendetes eseményről értesíteni. A felhőn Szent Gotthárd térdel, jobbát szívére szorítja, baljával lemutat a kifestett kartonon pompázó monostorra, áhítatos, komoly arcát a Szentháromság felé fordítja, félig nyílt ajka imát rebeg áldásért az apátságra és lakóira. Előtte egy másik felhőn a Szűzanya ugyancsak térdreereszkedve, imájával támogatja a Szent kérését. A Szűzanyát angyal környezi, aki baljában liliomot tartva figyel, hogy Úrnőjének intésére szolgálatára állhasson. A mennyei Atya jóságos méltósággal emeli karját áldásra, tekintetéből fény villan Fiára; a Szentlélek galamb képében kiterjesztett szárnyakkal lebeg és ezüst sugarakat lövel a Fiúra, aki a keresztet félig átölelve azonosítja magát Édesanyja és a szent püspök kérésével. A Szentháromság körül a felhőpárás levegőben rajzó, gomolygó angyalsereg finoman szétfosló tónusokban. A kompozíció egységét az alakok nagy száma (kb. 30) nem bontja meg. Áhítata, földöntúli tisztasága és bensősége Fra Angelico közelébe emeli. Gondolatmenete világos, rajza biztos, tagoltsága arányos, légpárás kezelése hatásos, előadása síma, lágy. A Szentháromság ábrázolásának módját Filippo Lippi Erdei Madonnájáról vette. Ez a kép Gusnernek legérettebb és legkiforrottabb alkotása.

b) A Szent Gotthárd-kultúrház.

A szentgotthárdi hármas jubileum fénye esik arra a friss kezdeményezésre is, mely régi idők vágyát modern korunk mohó kultúrigényeivel van hivatva összehangolni, hogy a vágyak és igények testet öltsenek egy Szent Gotthárd-kultúrházban. Amikor Borián Elréd dr. plébános Szentgotthárd kulturális, társadalmi és hitéleti helyzetének beható mérlegelése után egy létesítendő kultúrházban jelölte meg sok hiábavaló erőfecsérlés és lehangoló eredménytelenség panácaját, tisztában volt azzal, hogy a kultúrház elengedhetetlen követelménye Szentgotthárd jövő fejlődésének és emelkedésének. Hisz ma minden mozgalom, szellemi és társadalmi megmozdulás szervezetek és egyesületek útján akar érvényesülni és tömegeket hódítani zászlaja alá. Elmúltak — talán visszahozhatatlanul — azok az idők, amikor még a templom szószéke volt a legnyilvánosabb fóruma és legalkalmasabb tényszerzője a hívek irányításának és vezetésének. Ma — különösen városokban — a legkülönbözőbb egyesületekben kell a vezető, irányító, felvilágosító és az összetartozandóságot ápoló munkának folynia. Ehhez pedig megfelelő helyiségre van szüksége Szentgotthárd katolikus társadalmának! Sem a Katolikus Nőszövetség, sem

az Americana vagy Credo, sem a Leányklubbok és Mária-kongregációk nem tudják átfogó, áldásos tevékenységüket kifejezni megfelelő helyiség hiányában. Ismeretterjesztő előadások, nagyobb-szabású ünnepek, színdarabok rendezése és előadása meg el sem képzelhető nagy befogadó-képességű és külön erre a célra épített terem nélkül.

Ezért Szentgotthárd katolikus egyházközségének képviselőtestülete 1938 február 13-án tartott gyűlésén Marót Artur világi elnökének indítványára, megilletődött komolysággal és történelmi pillanatokat megérező egyhangúsággal elhatározta katolikus kultúrház létesítésére a méltányos és csekélymértékű egyházi adózás bevezetését. Tette ezt a kettős magyar szentév eszmekörének ígézetében és abban a meggyőződésben, hogy maradandóbb és egyúttal hasznosabb emléket nem állíthat Szent Gotthárd nevének, mint hogyha lerakja alapját a nevéől elnevezendő kultúrháznak.

c) A Szent Gotthárd-harangok.

A háború előtti idők boldog ünnepein az apátsági templom tornyában hat, a temető-kápolnában kettő, a Schössl-kápolnában egy, összesen kilenc harang hívta imára a hívőket. Jött a háború. Fiatal hősök és meglett népfel-

kelők adták meleg vérüket hazájukért, családjukért, templomukért. Hamarosan követték őket a harangok is, hogyha már itthon nem hívhatják őket a templomba, legalább ágyúdírges formájában adhassák meg a csatatéren elesett hősnök a végtisztestességet. És elhallgatott a Schössl, elhallgatott a temető-kápolna és esti szava nem hívott senkit Ave Mariára a körülötte pihenők lelki nyugalmaért. A templomból ötöt vittek el. Elközelgett a vég és 1918 októberében harangzúgásos Te Deum helyett csak az őszi szél zokogta a De profundist az üres tornyokban. Minden elveszett... Az aléltságból magához tért nemzetet keresztény hite támogatta táncgörgő lépteiben. Ebből merített vigasztalást, ettől kért reményt hazafisága számára. Az elnémult harangok pedig egymással versenyezve kezdtek megszólalni.

Ebből a versenyből mi sem maradtunk ki. Láng Ince dr. plébános 1923 decemberében az egyházközségi képviselőtestülettel és a politikai község vezetőségével — Dremmel Antal városbíróval az élén — megtette az első lépéseket. Nemes versengés indult meg a hívők között az adakozásban, hogy legalább egy harangnak a költségét előteremtsek. Ugyanakkor az apátság egymagában vállalta egy másiknak megszerzését. 1924 február 1-én megrendelték a két harangot és szeptember végére elkészültek. A község és

hívóké 225 kg «C», a Rendé 567 kg «G». És 1924 szeptember 28-án nyolc évi szolo-harangszó után újra diadalmasan kezdett búgni-bongani barokk-tornyunk három harangja. Zeneileg ugyan még nem eléggé telten («C, G, C»), de a jövő reményében annál biztatóbban.

Azóta tizennégy év telt el hullámzó történelmi eseményekkel. Így jött el 1938, az az esztendő, amely nemcsak a benne élő generáció számára lesz feledhetetlen, hanem nemzedékek hosszú sora is büszkén tekint majd vissza ennek alkotásaira. Érthető is. Ez az eucharisztikus év a világ középpontjává tett bennünket a szó igazi valódi értelmében. Öt világrész 406 millió katolikusa tekint ránk és emlegeti nevünket. Megszámlálhatatlan nyelven megszámlálhatatlan újságcikk foglalkozik velünk. Félelmetesen belekerültünk a világerdeklődés reflektorának fénycsóvjába. Jóllehet az Eucharisztia vallási életünk és imádásunk tárgya és középpontja, amely lelki életet táplál és nem politikát mozgat, az isteni Mester azonban mégis az Eucharisztia fehérsége mellett mutat meg bennünket a világnak, talán hogy megalázottságunk és elhagyatottságunk fájó sebére balzsamot csepegtessen. De 1938 nemzeti jubileumunk is. Szent István halálának 900 éves fordulója. Ez az ölelkező kettős szentév teremt most nálunk évszázadok számára maradandó emlékeket. Ezért épülnek

Az apátsági templom barokk-tornya.

mindenfelé lázas ütemben az új templomok, ezért szólalnak meg az eddig üres tornyok új harangjai, gyertyakormos templomok megújulnak, ziháló, vedlett orgonák megércesednek, fakult szobrok új köntöst kapnak, új miseruhák sodrától imbolyog az oltárgyertya lángja és fénye megtörik a kelyhek, cibóriumok és szentségtartók új aranyozásán. Így emelkedik a materializmus fölé az ész, a szív, a vallás és így teremt emberileg méltó otthont az isteni szerénységű Eucharisziának. Kicsiny falvak fatornyos temploma és márványcsipkés dómok egyformán részt kérnek ebből. Ebbe a lelkes, friss áradatba sodródunk bele mi is, a város és a Cisztercita Rend egyaránt, hozzáadva a kettős szentév ünnepléséhez egy harmadikat: Szent Gotthárd püspöknek 900 éves jubileumát; Ő városunknak nevetadó védőszentje. Werner Adolf dr. zirci apát, Borián Eléd dr. helybeli plébános a Rend részéről; Marót Artúr, ny. gimn. igazgató, a katolikus egyházközség és Dremmel Antal városbíró a város részéről, vállvetve dolgoznak, hogy a hármas ünnep hármas jubileumának maradandó, hangosan szóló emléket állítsanak.

Először tekintetük a torony üres harangállványaira esett és két erősen nélkülözött harang megszerzését tartották a jubileum legméltóbb feladatának. Zenei és gyakorlati szempontból egyaránt. Zenei szempontból, hogy az összhang

tökéletes legyen, gyakorlati szempontból, hogy az «öreg» harangot némileg kímélni lehessen. Werner Adolf dr. apát úr a 965 kg súlyú «E» harangot, a város meg a lélekharangot vállalta. Seltenhofer Frigyes Fiai-cég Sopronban valóban remekelt és mindkét darab remekbe öntött munka. A nagyobbik harang pontos súlya 965 kg, átmérője az alsó szélénél 123 cm. Az egyik oldalán Szent Gotthárd püspök alakja Záhorszky Oszkár gimn. rajztanár rajza után. A kép Szent Gotthárdot püspöki díszben, erejének meg nem rokkantságában, határozott, céltudatos embernek ábrázolja. Alatta felirat: «Werner Adolf dr. Szentgotthárd apáturának ajándéka Szent Gotthárd halálának 900 éves évfordulóján a kettős magyar szentévben. 1938.» A másik oldalán az eucharisztikus jelvény, alatta Saád Henrik, ciszt. r. alperjel, választékos gnómája:

Kedvelt Városom! Élő szóznak hangjait értsd meg:
Istenhez hívlak, míg e világban élsz.
S ha majd e földről élted a szebb haza tájira készül,
Gotthárdod szava sír, karja az életbe visz.

A lélekharang súlya 60 kg, átmérője az alsó szélénél 47 cm. Az egyik oldalán tömör felirat: «Szent Gotthárdnak Szentgotthárd. 1038—1938».

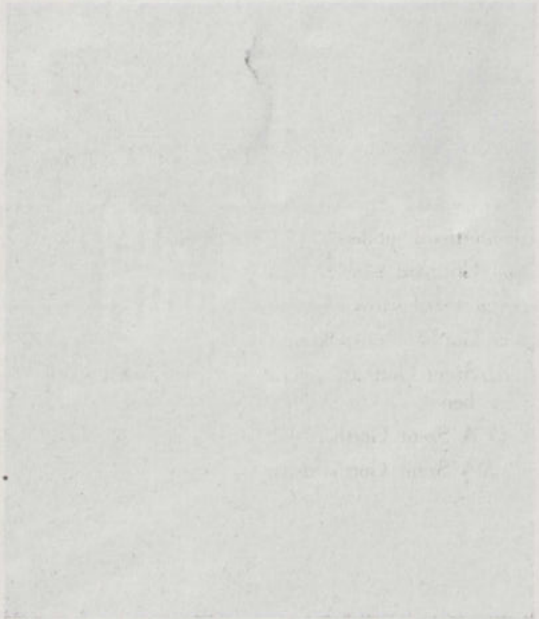
A másik oldalon Saád Henrik, ciszt. r. alperjel ihletett sorai:

Ha csendülni hallod ércem,
Testvéredet búcsúztatom,
Imádságod álljon készen:
Utaz várja... s sok fájdalom.

1938 május 15-én csengve-bongva-búgva szólalt meg Grósz József szombathelyi püspök úrtól konszekrált harangjaink együttese és jubileumos Te Deumra hívta a Rábavölgyét.

Széll Kálmán-ter.

TARTALOM.

Az emlékfüzet célja	3
Szentgotthárd jubileuma	6
Szent Gotthárd püspök életrajza	8
Szentgotthárd város elnevezése	10
Szent Gotthárd püspök emlékei	20
<i>a)</i> Szent Gotthárd püspök az Apátság művészetében	21
<i>b)</i> A Szent Gotthárd-kultúrház	29
<i>c)</i> A Szent Gotthárd-harangok	30

1500

1 111012 339046
Bookline.hu
Központi Antikvarium

KÉPEK.

- I. (Címkép.) Szent Gotthárd hildesheimi püspök.
- II. Szentgotthárd madártávlati képe.
- III. *Dorfmeister* : III. Béla királyunk, az Apátság alapítója, az első 13 francia ciszt. szerzetessel.
- IV. Az Apátság.
- V. Az Apátság keleti oldala.
- VI. *Gusner* : A Szent Gotthárd-oltár oltárképe.
- VII. *Gusner* : Az Apátság refektóriumának mennyezetképe.
- VIII. Az apátsági templom barokk-tornya.
- IX. A Széll Kálmán-tér.

Stephaneum nyomda r. t. Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28.
A nyomdáért felelős : ifj. Kohl Ferenc.